

АЗЕРБАЙДЖАН

1965

2

● ЕЛЧИН ●

Ај чыхмышды, әтрафы да улдузларла долу; бөјүк, кичик, јахын, узаг—сајрышырдылар. Ај ләкәсиз иди. Кәрәм бахырды. Үрәји, гәлби фә-рәһләнирди, көксү севинчлә долурду. Көј көзәл иди.

Отар 'једдинчи мәртәбәдәјди. Кәрәм пәнчәрәнин гаршысында оту-руб көјә бахырды. Амма көзләри јол чәкирди.

Шөвкәт ханым Ваһидини гәзәлләрини секаһ үстдә охујурду. Радио-гәбуледичинни сәси аләми башына көтүрмүшдү.

Кәрәм көзләрини јумду. Сонра фикирләшди ки, белә ајлы-улдузлу кечәдә, үч оғлун ола, јох, ики оғлун, ики дә гызын, саласан јанына, баш-лајасан күчәләри, бағлары, парклары долашмаға, кәзмәјә...

Концерт гуртарды. Гава һаггында мә'лумат вермәјә башладылар. Кәрәм галхыб радиогәбуледичини сөндүрдү, јенә өз јериндә — пәнчәрә-нин гаршысында отурду.

Јенә көзү јолда иди, гулағы сәсдә. Көзләјирди. Јаман көзләјирди.

«Бирчә тез кәлсәјдиләр...».

Дејәсэн гапынын зәнки чалыныр.

Зы-ы-ынг... Зы-ы-ы-ынг...

Кәрәм јериндән сыхрады. Аралыға чыхыб гапыны ачды.

2.

— Белә мүбарәк олсун, аллаһ да хејир версин! Кәл, кәл, бир сәни басым бағрыма! — Хуршуд хала голларыны ачды. — Әслинин һәрисини алдым. Көзүн ајдын олсун, үрәјин дә шад! Кәл, гадан үрәјимә, кәл бир сәни басым бағрыма!

— Бир аз јаваш ол, ај ана...

— Нә јавашбазлыгдыр ә, нә јавашбазлыгдыр?! Бирчә бура бах кө-рүм е-еј...

Хуршуд хала бәрк-бәрк Кәрәми гучаглады. Елә гучаглады ки, Кә-рәмин гулуңчу сынды.

— Белә сәнин дәрднин алым.
— Әшши, ај ана, кечәк бир ичәри, сонра дә...
— Ә, севинир дајна.—Һәчәр хала архасынча гапыны өртдү.
— Ај ана, аләмә сәс сәлдин ахы...
— Ә, нијә салмајым аләмә сәс? Нијә салмајым?! Валлах, бу саат чыхачагам о ајнабәндә, бир һарај салачагам, бир һарај салачагам, ја-ваш һәлә...

— Јахшы, јахшы...
Һамы отага кечдиләр.
Хурушуд хала кәлагажаны башындан ачды.
— Гыз, нә гыз! Елә бил чейрандыр! Бир кәз вар, бир гаш вар, бир сифәт вар ки, кәл көрәсән!.. Елә дејил, мама гызы?

Һәчәр хала башыны о тәрәф-бу тәрәфә тәрпәтди.
— Бәһ-бәһ-бәһ...
— Елә дејирдин белә-белә... Бахарсан бир јахшы-јахшы гыза, көрәрсән ки...

— Әслини көрәмнишәм бәјәм?
Кәрәм гызарды.
Хурушуд хала мәтбәхә кечди.
— Бәһ-бәһ-бәһ... — Һәчәр хала күллү јазлыгы илә тәрнин силә-силә:—О, Әсли, сән Кәрәм,—деди.—Бәһ-бәһ-бәһ...

Хурушуд хала армуду стөкәналрда хорузипији чај кәтирди.
— Һә, гызы чагырдылар јанымыза. Бир утанды, бир гызарды ки, кәл көрәсән... Елә дејил, мама гызы? Сән Кәрәм, о Әсли.—Хурушуд хала сачына сығал верди.—Һеч о кечмиш Әсли-Кәрәм дә сизни јанынызда бир шеј олмайыб...

Бирдән Хурушуд халанын көзләри диванын үстүндән асылмыш шәк-ләл саташды. Әһвал-руһијәси дәрһал дәјишди. Ағламсына-ағламсына:
— Каш рәһмәтлик Иман киши сағ олајды. — деди. — Көрәјди ки... Көрәјди ки...

— Бәсдир, ај ана...
— Көрәјди ки...
— Јахшы, ај ана, бәсдир.

Хурушуд хала көзләрини силди.
— Һә, ону дејирәм ахы, сән Кәрәм, о Әсли... Башдан-ајаға тамаша-сыз... Елә дејил, мама гызы?
— Һәјлә дедин гојдун?! — Бәһ-бәһ-бәһ...

3.

Һәчәр хала чоҳдан кетмишди. Хурушуд хала да ахыр ки, јатды. Кәрәм дә фикрләшјирди.

Хурушуд хала ахыр ки, истәјинә чатды. Дүз ики ил иди Кәрәми ишанлаја билмирди. Азы әлли һәчәр гыз бәјәнишди.—Нә чоҳдур Ба-кыда көзәл-көјчәк гызлар, — ди кәл ки, буиларын биринди дә Кәрәмә бәјәндира биләмнишди.

Кәрәм архасы үстә чеврилди. «Көрәсән ушаглар ешиндәндә нә деј-чәкләр?». — Фиридуи кәләчәк, «Сән өл, — дејәчәк, тәсәввур етми-рәм бу Кәрәм гызла нәчә таныш олуб. Ики верстликдән гыз көрәндә гыз-зарыр». Мәммәдали нә дејәчәк? Мәммәдали дә дејәчәк ки, көзүмлә көр-мәсән ишанмарам».

Кәрәм үзүгојлу чеврилди. Сонра дәрин јухуја кетди.
Сәһәр саат алтыда Хурушуд хала ону күчлә јухудан ојатды.
Кәрәм галхык әл-үзүңү јуду, чај-чөрәјини једи вә анасы илә худ-һафизләшиб кетди.

Кәрәм Гарадагга ишләјирди. Газма устасы иди. Һәр күн сәһәр саат једдијә ијирми дәгигә галмыш — хусуси автобуслары вар иди — Мирзә

Фәтәли Ахундов адына багын багагына кәлирди. Кәрәмкил дә миниб кәлирдиләр Гарадага.

Кәрәм техникуму гуртарандан бу күнкә киими, дүз ики ил иди Гара-дагга ишләјирди. Амма она елә кәлирди ки, анадан Гарадагга олуб, орала бөјүјүб.

Кәрәми газма усталыгына сәккиз күн бундан багаб кечирмишдиләр. Оператор көмәкчисиндән тутмуш саһә рәйсинә киими, һамы разы олмуш-ду. Чүнки беш-алты күнүн ичиндә Кәрәм бригадаларынын адыны көјә галдырмышды.

Гарадагга дәрин гујулар чох газыларды. Лакин дәринә кетдикчә, агыр кил мәһлулу газма ишләрини чәтинләшдирди. Буна көрә дә Кәрәм тәклиф етди ки, бу чүр дәрин гујуларын агыр килли гатларында кичик габаритли турбобурула алмаз балтаны бирликдә ишләтсинләр. Өзү дә сәккиздүмәли, пилләли балтајла. Бригада көтүр-гојдан сонра разы олды. Оилар бир нечә күнүн ичиндә газма балтасыны 4.653 метр дәриплијә чатдырдылар. Сонунчу 40 метри Кәрәмкил үч күндә газмыш-дылар. Буинунла бүтүн Гарадаг фәхр едирди. Чүнки гујуларын агыр килли гатларында кичик габаритли турбобурун алмаз балта илә бир-ликдә ишләдиләси газма тарихиндә илк һадисә иди. Буну да дүңјадә биринчи дәфә Кәрәмкилин бригадасы етмишди.

4.

Ахшам тәзә дүшүрдү. Бир тәрәфдән күн батырды, о бири тәрәфдән ај чыхырды.

Троллејбус дајанды. Әсли дүшдү. Ишдән гајдырды.

О, архитектура институтунда ишләјирди, чертјојчу иди. Бу күн бир аз ишдән кәч чыхмышды. Балача јыгынчаг вар иди. Фикрәтнин ишләјиб һазырладыгы бөјүк бир јашајыш бинасынын лајиһәсини музакирә едир-диләр. О да Күләрлә галыб гулаг асырды. Бу Күләр дә елә дилли-дилла-вәр гыздыр ки, билмәдији шејә гурд дүшәр. Аз галмышды Әсли мәсә-ләни ачыб она десин...

«Ахы, дејәндә нә олачаг?»
Өз-өзүнә вердији бу суал Әслини чашдырды.

Јох, јох... Нечә нә олачаг?! Адам утандыгындан јерә кирир. Бир-лән-бирә ешитсәләр ки, Әсли нишанланар...

Шүбһәсиз Күләр севинәчәк, һәм дә тәәччүбләнәчәк, «Ајзә, — дејә-чәк,—белә ишни варајды, бәс мәнә нијә демирдин?». Анасы Сәһрә хала да чыхыб отурачаг һәјәтдә. Арвалдары башына јыгыб: «Һә,—дејә-чәк,—елә дејирдиниз ки, дај Әслинин вахтыдыр, вер кетсин, нәји көз-ләјирсән? Белә мән Кәрәм киими огул көзләјирдим еј, Кәрәм киими...».

Әсли дајанды. «ГАЗ-51» кәлиб кечди, далынча да бир «Волга».

«Кәрәм...».

Әслинин үрәји чырпынды.
Сонра тини кечиб евләринә чатды.

— Һардасан, гызым, Әсличан? — Сәбирә хала гапыны Әслинин дә-линча баглады.—Нијә белә кәч кәлдин?—Сонра Әслинин гулагына пычылдады: — Кеч телефон олан отага, Сәһәрдән Кәрәм ики дәфә зәнк еләјиб...

Отаг бош иди.
Һәмишә бу вахтлар Әслинин атасы Ағасәлим һәмнин отагда отуруб гәзет охујарды. Амма инди јатаг отагында охујур.

Әслинин кичик бачысы Лалә һәмишә бу вахтлар бу отагда отуруб дәрс һазырлајарды. Амма инди мәтбәхдә һазырлајур.

Отаг бош иди. Бир Әсми иди, бир дә телефон.

— Ахы, ај ана, чәми он дәгигә бундан габаг зәнк еләдим...
 — Ә, нә олсун!.. Белә нә олсун еј, нә олсун? Ајыбдыр?! Адахлыңдыр дәр дәр...
 Кәрәм галхыб јенә Әсликилин нәмрәсини јығды. Хуршуд халаның јенә кефи көкәлди.
 Телефонлары зәнк чалаңда Әслинин үрәји дүшдү.
 Кәрәм көзләди.
 — Ду-у-у-ут, ду-у-у-ут, д-у-у...
 Әсли дәстәји көтүрдү.
 Кәрәм деди:
 — Ало.
 Әсли чаваб верди:
 — Бәли.
 — Әсли, сизсиниз?
 — Бәли.
 — Салам, Әсли, Кәрәмдир сизи нараһат едән...
 — Салам, Кәрәм.
 — ...
 — ...
 — Ә, нијә дајандын, данышсана! — Хуршуд хала дүз Кәрәмни габагына јериди.
 — Нечәсиниз, Әсли?
 — Јахшыјам. Сиз нечәсиниз, Кәрәм?
 — Мән дә јахшыјам.
 — Әсли, Әсли.
 — Бәли.
 — Ахы... ахы, мән сиз сөз дејәчәјдим.
 — Нә... нә дејәчәкдиз?
 — Јахшы кино кедир, истәјирдим бу күн... бир јердә кедәк бахаг...
 — Нә вахта?
 — Саат сәккиздә.
 — Бәс... Бәс һарда көрүшәк? — ...Әсли јаман гызарды.
 — Һарда? Сиз дејин.
 — Јох... Мән билмирәм.
 — Нә... Натәванни һејкәлинин јанында.
 — Јахшы. — Әсли гызара-гызара разылашды.
 — Сағ олун, Әсли...
 — Сағ олун, Кәрәм...
 Әсли дәстәји асды.
 ...Дут-дут-дут-дут...
 Сонра Кәрәм дә дәстәји асды.

6.

Кәрәм вахтыңдан јарым саат габаг кәлди. Биринчи дәрәҗә иди көрүшә чыкырды.
 Әсли вахтыңдан чәми ики дәгигә сонра кәлди. Илк көрүш иди.
 — Салам, Әсли.
 — Салам, Кәрәм.
 Кәрәм Әслијә бахды, Әсли јерә...
 — Нечәсиниз, Әсли?
 — Јахшыјам. Сиз нечәсиниз, Кәрәм?
 — Мән дә јахшыјам. Сәбирә хала нечәдир?
 — Јахшыдыр. Хуршуд хала нечәдир?
 — Јахшыдыр.

Кәрәм бармагларыны шагғылатды.

— Ағасәлим әми дә јахшыдыр?

Әсли Кәрәмә бахды. Кәрәм гызарды.

— Јахшыдыр.

— Мән киноја билет алмышам, Әсли...

— Һансы киноја?

— «Гулдурлар вә филантроплар»а.

Кәрәм бармагларыны шагғылатды.

— Вахта једди дәгигә галыб, Әсли, кедәк ичәри?..

— Кедәк.

Онлар «Азарбајчан»а кириб икинчи мәртәбәә галхдылар. Гаршыдакы салонун бир гапысы ачыг иди. Ишыг сөнмүшдү.

Кәрәм:

— Дејәсән башланыб, — деди вә аддымларыны јејинләтди. Әсли дә. Салон гаранлыг иди. Кәрәм әли илә саја-саја 14-чү сыраның јанында дајанды. Әсли гаранлыгга һеч нә көрмүрдү. Кәрәмни дајандығын сезмәјиб она тохунду. Бәрк тохунду.

— Аһ...

— Бағышлајын, Әсли...

— Аһ...

Әслинин алны Кәрәмни чәнәсинә дәјмишди. Өзү дә јаман дәјмишди, көјнәјирди.

Хидмәтчи гадын гырмызы ишыглы әл фәнәрини јандырыб билетә бахды.

Кино гуртарандан сонра Әсли дә, Кәрәм дә данышмаға сөз ахтарыдылар.

Кәрәм Әслини евләринә өтүрдү.

— Сағ ол, Кәрәм.

— Сағ ол, Әсли.

Сабаһ ахшам саат 8-дә јенә Натәванни һејкәлинин јанына көрүшә тәјин етдиләр; утана-утана, гызара-гызара.

Сонра:

— Салам сөјлә, Кәрәм.

— Сән дә салам де, Әсли.

Әсли евләринә кетди, Кәрәм дә кери гајытды.

Ај чыхмышды. Ајдыныг иди.

7.

Сәбирә хала илә Хуршуд хала елә бил, сөзләшмишдиләр, ејин суалы вердиләр:

— Нијә белә тез кәлдин?

Әсли деди:

— Бәјәм тездир?

Кәрәм деди:

— Ај ана, чәлдә галмајачајдыг ки...

Сонра Сәбирә хала Әслидән Кәрәм бардә сорушду, Хуршуд хала Кәрәмдән Әсли бардә. Нә Әсли әмәлли-башлы бир чаваб верди, нә дә Кәрәм.

Әсликилин евләри икинчи мәртәбәә иди, Низами күчәсиндә. Кәрәмкилин еви једнинчи мәртәбәә, Нәриманов проспектиндә.

Нә Әслини јухусу кәлирди, нә дә Кәрәмни. Хуршуд хала да, Сәбирә хала да, Ағасәлим киши дә, Ләлә дә јатмышдылар.

Әсли фикирләширди:

«Кәрәм јахшы оғландыр...».

Кәрәм фикирләширди:

«Әсли јахшы гыздыр...».

Сонра Әсли Бузовнаны хатырлады. 9—10 ил бундан габаг Әсликид һәр [а] Бузовнага кедәрдиләр. Дәнизни лап ғырағында, гајалыгларын һанында бағлары вар иди. Кәрәмкилин бағы да онларла үзбөүз иди.

Кәрәм дә Бузовнаны, гајалыглары һадына салды. һәмнин гајалыгларда Әсли ил бирликдә о гәдәр ојнамышдылар ки... «Кизлинпач», «Сәндә-мәндә»... Ја да Кәрәм оғанларла чиләди чиләјирди. Әсли баһырды. Јахуд Әсли ғызларла даш-даш ојнајырды, Кәрәм тамаша едирди...

Әслинин һадына дүшдү ки, бир дәфә Кәрәмлә бирликдә аз гала дәниздә батачагдылар. Вағбан Мәдәд киши елә палтарлы-палтарлы гајалыгдан суја атылыб онлары чыхармышды...

Кәрәм хатырлады ки, Әсли илә она дәниздә чиммәји гадаған етдиләр. Амма онлар гајалыгларын арасында кизләнә-кизләнә Зуғулба тәрәфә кедиб орада чимирдиләр.

Әсли фикирләшди:

«Һајыф, Кәрәмкил Бузовнадакы бағларындан көчдүләр...».

Кәрәм фикирләшди:

«Кәрәм Бузовнадакы бағымыздан көчмәјәјдик».

Әсли өз-өзүнә суал верди ки, бәс нечә олду, сонралар аралары сојуду? Аз-аз көрүшдүләр. Кәрәмкил Видади күчәсиндә олурду.—Һәлә тәзә өзләринә көчмәмишдиләр. Әсликил Низами күчәсиндә. Кәрәм 196 нөмрәли мәктәбдә охујурду, Әсли 7 нөмрәли мәктәбдә. Бақыда ки, бәјүк...

Кәрәм һадына салды ки, эввәлләр — 6—7 ил бундан габаг һеч олмаса, Әсли илә рагтлашанда ајаг сахлајырдылар, сөһбәт едирдиләр. Амма сонралар бу да олмады. Елә јалныз саламлашырдылар.

Әсли хатириндән кечирди ки, лап елә бу јахыларачан белә олурду. Бу күнәчән... Бу күнүк илк көрүшчән...

Кәрәм хатырлады ки, бу күнүк көрүшдән башга, Әслини ахырынчы дәфә 8 күн бундан эввәл троллејбус дајаначағында көрмүшдү. Саламлашыб сонра өтмәк истәмәшди. Амма бу вахт троллејбусдан дүшән көк бир гадын Әслијә тохунду. Әслинин әлиндә тутдуғу Александров кағызлары јерә дағылды. Кәрәм чәлд әјлиб кағызлары ығды, Әслијә верди. Сон 6 илдә илк дәфә ајаг сахлајыб сөһбәт етдиләр.

Үч күн бундан габаг Хуршуд хала Кәрәми евләндирмәк барәдә јенә һај-күј салмышды вә бирдән-бирә кәлиб Әслинин үстүндә дајанмышды. Бу һәмиздә Кәрәм үчүн көзләнилмәз олду. Көзләнилмәз олдуғу гәдәр дә гәрибә көрүндү... Кәрәм разы олду. Хуршуд хала јапан севинди. Учмага ганады олмады.

Сәбирә халанын да гәлбинә севинч долду. Ағасәлими әми шәлә ел-ғынын алтыннан додагларына гачырды. Чүнки Әсли бу дәфә кәлән ел-чирә разылыг верди. Өзү дә билмәди... Әсли башыны ашағы дикди вә разы олду.

8.

Әсли вә Кәрәм дәнизни лап кәнарында, — ләпәләр аз гала кәлиб ајагларына гәдәр чатачагды — сојудлүкдәки скамјада отурмушдулар. Диниб-данышмырдылар.

Ики ај вар иди. Бири көјдә, бири дә дәниздә. Көјдәки ај кирдә иди, ишан үзүјү киши сары иди, елә бил ишыгфорун дигтәт сигналыдыр. Дәниздәки ләләдән-ләпәјә тулланырды. Санки Әсликилә тәрәф кәлмәк истәјирди. Ирәлләјирди, амма кәлиб чата билмирди, тәзәдән кери сычрајырды. Көјдәки ај да сакит-сакит она бахырды.

Кәрәм Әслијә бахды, Әсли Кәрәмә.

Кәрәм сигарет јандырды.

— Нә көзәл дәниздир.

— Амма Бузовнада дәниз бурадан да көзәлдир.

— Јадына кәлир, Әсли?..

— Бәс нечә? Унутмаг олар?!

— Јадына кәлир, бир дәфә аз галмышды батаг?

— Мәдәд әми чыхарды...

Дәниздән гәрибә мей әсди: исти-сојуг мей... Зөвг охшајан мей, бу ики ајын, хумар кечәнин давамы олар мей...

Әсли деди:

— Сән бизим адымыза фикир вермисән?

— Әсли вә Кәрәм. Дастанда олдуғу киши... Охумусан?

— Лап чохдан. Јахшы һадында дејил.

— Амма мәним һадымдадыр... — Кәрәм сигарети туллады.

— Нечәдир?

— Әсли илә Кәрәм бир-бирини севирләр. Лакин Әслинин атасы

Гара кешиш буна разы олмур. Әслини дә көтүрүб гачыр. Кәрәм чох эвәблардан сонра кәлиб Әслини тапыр. Онлара көзәл тој едирләр. Анчаг Гара кешиш бурада да өз инадындан дөнмүр. О, Әслинин доунда тылсин охујур ки, тојдан сонра Кәрәм дүјмәләри ача-ача ахыра чатанда, дүјмәләр тәзәдән јухарыдан бир-бир дүјмәләнирләр. Кәрәм нә гәдәр едир, Әслинин әјиндәки донун дүјмәләрини ача билмир. Ахыра Кәрәм, дәрдин әлиндән елә бир аһ чәккир ки, ону алов бурјујур. Јаныб күлә дөнүр. Бу күлдән бир ғығылчым сычрајыб Әслинин сачларына дүшүр. О да јаныр. Әсли илә Кәрәмин күлләри бир-биринә гарышыр.

Кәрәм сусды. Әсли да динмәди. Онлар үфүгә бахырдылар, көјдәки ај да онлара.

Бирдән Әсли деди:

— Кәрәм, сән һеч севмисән?

Сүкут чөкдү. Ај да батды, мей дә кәсди, кедиш-кәлиш дајанды. Сојудләрин јарпаглары лал олду. Нә гәдәр кечди?

Әслинин үрәји ајағынын алтына дүшдү, өзүнә кәлә билмирди. Елә бил, пис һавада јерә енон тәјјарәдә отуруб. Нечә олду о, белә бир суал верди? һансы күввә буна вадар етди?

На ағыр кечәдир!

Сүкут, сүкут.

Бирдән Кәрәм аз галды дуруб гачсын, Чүнки белә бир вахтда Фәридә — сәһә рәнси Мәликинин ғызы гәфләтән кәлди дурду көзләринин габағында...

Фәридә? Нијә Фәридә? Бәлкә она көрә ки, дүз бир илә јахындыр онларын сәһәсинә кәлир? Нә олсун кәлир? Атасына күнорта јемәји кәтир, евләри јахындадыр. Јахшы, бәс нијә һәр дәфә јолуу онларын бригадасынын һанындан салыр? Нә олар, јол, јолдур да... Бәс онда нијә мәнә Кәрәмин һанындан кәлиб-кечир? Нијә башгалары илә сөһбәтдә сәси кәсилмәјән Фәридә Кәрәмин һанында лал олур, сифәти ғырмызы кәвијәнини ранкинни алыр? Нијә Фәридә узагдан көрүнә киши, һачы, Мәммәдәли, Фиридун бир-бири илә пычылдаша-пычылдаша Кәрәмә бахлар?

Елә бил ким исе Кәрәмин гулағына һәзин-һәзин, өзү дә тәкрар-тәкрар пычылдаша башлады:

— Фәридә... Фәридә... Фәридә...

Фәридә көзүнү габағында иди, она бахырды. Фәридә һеч вахт белә әзиз, белә мейрибан, сәмиим, үлви олмамышды...

Кәрәм бирдән-бирә сакитләшди. Елә сакитләшди ки, өзү дә тәччүб етди. Неч билмәди ағынын нә вахт ачды. Јаваш-Јаваш:

— Билмирәм...—деди.—Бәс...бәс...Сән...сән нечә, Әсли, сән севми-сән?

Әсли чашмады. Әсли дә сакит иди. Санки елө бу суалы көзләйрди. «Семвисәними? Јох... Јох? Јох, јакшы фикирләш, Әсли. Әкәр семвисәнсә бәс онда нијә инди Фикрәт бирдән-бирә јадына дүшдү? Нијә Кәрәмнин бу суалындан сонра, Фикрәт сәнин јадына дүшдү, көзләринин габагына кәлди? Ахы, әввалләр белә шејләр олмамышды... Бәс инди? Нијә? Беләкә Фикрәт тез-тез кәлиб Әслијә чертјоју ајдынлашдырыр, көмәк едир, она көрә? Нә олсун көмәк едир, иш јоллашларыдырлар, бир шеј бәдә ишләйрләр. Архитектордур. Бәс онда нијә индијә кими аз галыб бир ил ола—Әслијә «Сиз» дејә мүрачигәт едир? Нијә башга гызлара—Күләр, Теллијә, Фатмаја «сән» дејир, Әслијә «Сиз»? Нијә идарә ишчләринин өз нуллари илә тикдирәчәкләри бинадан пүшк илә Фикрәтин бахтына үчүнчү мәртәбәдәки көзәл балконлу отаг дүшдүјү һалда, о ордерини алтынчы мәртәбәдә Әслинин јанындакы отага дәјиши? Өзү дә балконсуз отага? Нијә ишләринә кәлан театр билетләриндән Әсли аланда, Фикрәт дә алыр, Әсли алмајанда, Фикрәт дә алыр? Јакшы, бәс нечә олур ки, һеч кимә фикир вермәјән Әсли Фикрәтин театрда олуб-олмадығыны көрүр?»

«Фикрәт...»

Әсли јаваш-јаваш:

— Мән дә билмирәм...—дејә дилләнди.

Хырда ләпәләр сәс-сәсә веридиләр:

«Фәрида... Фәрида... Фәрида...»

Сөјүдүн јарпаглары пычылдајырды:

«Фикрәт... Фикрәт... Фикрәт...»

Әсли Кәрәмә бахды, Кәрәм Әслијә, Олар—Әсли вә Кәрәм—лап үрәкләринин дәринликләринә кими бир-бирини баша дүшдүләр. Олар ја үрәкләринин дөјүнтүсү, бир-биринә бахан көзләри көмәк етди. Әслинин һолә там дәриндән дарк етмәдијини Кәрәм анлады. Кәрәм үчүн кәшф олан, көзләниләмәз, һәзин вә әзиз һиссә Әсли бәләд олду.

Әсли деди:

— Кәрәм, кәл дост олаг!

Кәрәм онун тәләффүзүндә бу унутулмаз кечә илә һәмәһәнк олан елө бир сәмимијәт һисс етди ки, тез чаваб вермәди. Санки үсәл вә һитраны өзүндә бирләшдирмиш бу сүкуту позачагындан чәкинирди. Сонра:

— Мәкәр дост дејилик?!—деди.

— Јох, билирсән, һәмишә дост олаг, өмрүмүзүн ахырына гәдәр! Јакын јолдаш, дост олаг! Бачы-гардаш кими...

Кәрәм Әслинин әлини сыхды.

— Олду, Әсли, олду!—деди.

Сонра чохлу сөһбәт етидләр. Нәр шејдән—нишдән, евдән, инсанлардан, романлардан, кәләчәклән, өлүмдән, кәинатдан, кинолардан, јәјдан, јаздан, ајдан, улдуздан, јухудан—һәр шејдән данышдылар. Јухудан сөһбәт дүшәндә Кәрәм ушагында һәчәр халанын она дедији сөзләри хатырлады:

— Әсли, дејирләр ки, әкәр истәјирсәнсә јухуда көрдүјүн адам дә сәни көрсүн, кечә ојананда јастагының јерини дәјиш, ајаг тәрәфдәр гој, јат...

9.

Хуршуд хала јумшаг күрсүдә сүст дүшмүшдү. Кәрәм пәчәрәнин габагында дурмушду. Сакитлик иди, мяләк усајды, сәси кәләрди.

Хуршуд хала аһ чәкди.

— Ана, ахы бир баша дүш ки...

— Басдир, басдир...

— Ај ана...

— Кедиб гызын һәрисини аласан, бүтүн аләмә сәс саласан, Зәркәр Әсәлудлаја нишан үзүјү сифарш едәсән, ахыры дә белә! Баһ-баһ! Баһ!..

Кәрәм јан отага кечди.

Хуршуд хала әлини дизинә вурду.

Баһ-баһ! Баһ!..

Телефон зәнк чалды.

— Зы-ы-ы-ы-ынг...—зы-ы-ы-ы-ынг...

Хуршуд хала јериндән дик атылды.—Сәксәнмиши...

— Шөгәрнбә галасан елө!

— Зы-ы-ы...

— Эло-о...—Хуршуд хала дәстәји көтүрдү.

— Ало-оо...—Сәбирә халанын сәси кәлди.

— Кимдир?

— Сәбира ханымдыр. Салам-әлејкум Хуршуд ханым...

— Һә?.. Вај!.. Ај әлејкумсалам! Һәмишә сән зәнк еләјәсән, нечә сән?

— Нечә олачам, ај Хуршуд ханым. Бу нә ишир белә?

— Һә? Нә олуб ки?

— Әшин, бәс хәбарин јохдур?!

— Хәбарим? Сән һәји дејирсән?—Хуршуд халанын үрәжинә хал дүшдү.

— Кәрәм сәнә һеч нә демәјиб?

— Кәрәм?.. Нечә бәјәм?!

— Нечә бәјәм нәдир, рәһмәтлигин гызы, башымыза пәстәһә ачыб лар...

— Һә?.. Јох әшши! Нә пәстәһә?

— Валлаһ, нә билим, бу Әсли башлајыб ки, филан-бәсмәкан...

— Нечә?.. Әсли дә?—Хуршуд хала әлини дизинә вурду.

— Јохсә Кәрәм дә сәнә дејиб?

— Бир аз ғырылатды, амма фикир вермәдим.

— Башымы итирмишәм...

— Әсли нә дејир?

— Әшши, башлајыб ки, бачы-гардаш олмушуг, достлуг белә кетди. јолдашыг белә кәлди... Бәс Кәрәм нә дејир?

— О да елө һејлө.

— Бүтүн бу ишләри еләјән сәнин оғлундур.—Сәбирә халанын сәси бирдән-бирә дәјиши.

— Мәним оғлумдур?.. Бура бах еј, нијә булары еләјән мәним оғлум олур, амма, сәнин гызын јох?!

— Сән биләрсән!

— Нијә, балам, ики мән јашдасан!

— Хејр а, мән көзүмү ачыб сәни елө беләчә Хуршуд көрмүшәм.

— Јаланчынын атасына лә'һәт!

Араја сүкүт чәкдү. Елө бил бајагдан чичи-бачы олан гадынлар бир-бирләриндән утандылар.

— Мәнә бах, Хуршуд ханым, бизим давамыздан бир шеј чыхмаз...

— Сәксән дә... Чарә тапмагдәнсә...

— Нә чарә? Бизим вахтымызда белә шејләр јох иди.

— Дәј демә!—Хуршуд хала аһ чәкди.

— Нечә билирсән, нә едәк?

— Аллаһ билир...

— Индики зәманәнин Әсли-Кәрәмнин өһдәсиндән кәлмәк олмаз!

— Еләдир, индики Әсли-Кәрәмләр, о Әсли-Кәрәмләрдән дејилләр.

— Хуршуд ханым, дејирәм, елө көрәк разы олаг дә...

— Нәјә?

- Буларын бачы-гардаш олмаларына.
- Һә?... Һә дә... Чарә нәдир?!
- Чүнки онсуз да өһдәләриндән кәлә билмәјәчәјик.
- Еләдир.
- Һејф, Кәрәм јахшы оғлан иди.
- Әслинин дә тајы јох иди.—Хуршуд хала да һејфсиләнди.
- Чох фикир еләмә, эшиши, сәнин гызын јохдур. Әсли олар бундан сонра доғма гызын, Кәрәмин дә бачысы.
- Кәрәм дә олар сәнин оғлуи, Әслинин, Лаләнин гардашы. Онсуз да о чүр көзәл-көјчәк гызлара бир гардаш лазым иди...
- Јенә араја сүкут чөкдү. Сонра Сәбирә халанын сәси ешидилди:
 - Өзүн нечәсэн?..
 - Јахшыјам, сән нечәсэн, Ағасәлим гардаш нечәдир?
 - Јахшыдыр, дуасы вар.
 - Һәрдәнбир гызлары да көтүр кәл отураг, сөһбәт едәк.
 - Һә, кәрәк бир отуруб дәрләшәк...
 - Кечән хејрә галсын, Сәбирә бачы...
 - Саг ол, Хуршуд бачы, кечән хејрә галсын...

Сәһәр тездән Әсли јухудан ојаныб чарпајыдан галханда, Кәрәм ајага дуранда Сәбирә хала да, Хуршуд хала да тәәччүбләндиляр: Әслинин дә јастыгы ајаг тәрәфдә иди, Кәрәмин дә,

Сәбирә хала деди:

— Бу јастыгын јерини нијә дәјишмисән, гызым?

Хуршуд хала деди:

— Кәрәм, јастыгы нијә белә баш-ајаг гојмусан?

Әсли:

— Елә-белә,—деди.—Амма бејниндә бир ад нәбз кими вурурду.

«Фикрәт... Фикрәт... Фикрәт...».

Кәрәм:

— Һә билим?—деди вә инчә тәләш һисси кечиртди.

«Фәридә... Фәридә... Фәридә...».

Сонра Кәрәм јујунду. Једи, ичди. Мирзә Фәтәли Ахундов адына баға јолланды ки, автобуса миниб, Гарадага кетсин. Кәрәм һәлә индијә кими, һеч бир вахт Гарадага белә тәләсмәмишди...

Әсли евләриндән чыхыб троллејбуса минди. Үрәји атылыб-дүшүрдү. Әсли индијә гәдәр һеч бир вахт ишә кедәндә белә һәјәчанланмамышды...

